

MAKTABGACHA TA'LIMI
RIVOJLANTIRISHNING
KONSEPTUAL ASOSLARI FANIDAN
O'QUV QOLLANMA

NOSIROVA RAYNO XAMIDOVNA

373.
N-17.

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIV TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYA TA'LIM
VAZIRLIGI
CHIRCHIQ DAVLAT PEDAGOGIKA UNIVERSITETI**

NOSIROVA RA'NO XAMIDOVNA

**MAKTABGACHA TA'LIMNI RIVOJLANTIRISHNING
KONSEPTUAL ASOSLARI FANIDAN**

O'QUV QOLLANMA

**Ta'lim yo'nalishi: 70110201- Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
(maktabgacha ta'lim)**

Chirchiq – 2023

UO'K 373;37.0
KBK 74.200
N-17

Nosirova R.X. / Maktabgacha ta'limni rivojlantirishning konseptual asoslari / O'quv-qo'llanma – Chirchiq.: «City of book», 2023. – 172 bet.

O'quv qo'llanma davlat ta'lim standartlari hamda amaldagi fan dasturlariga ko'ra ishlab chiqilgan. Ushbu qo'llanma 70110201- Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (maktabgacha ta'lim) magistratura yo'nalishidagi talabalar hamda soxada faoliyat olib borayotgan pedagoglari uchun mo'ljallangan. O'quv qo'llanma muallifning maktabgacha ta'lim soxasidagi ko'p yillik tajribalariga asoslanib, muayyan yo'nalishda olib borilgan izlanishlari asnosida yaratilgan. U o'z ichiga maktabgacha ta'lim-tarbiya huquqlari, shuningdek, bola huquqlarining kafolati va uning asoslari mazmuni, qoidalari, hamda, tushunchalari ochib berilgan. Ushbu o'quv qo'llanma maktabgacha ta'lim sohasida faoliyat yuritayotgan pedagoglar, talabalar, magistrlar, aspirantlar hamda kadrlarni malakasini oshirish va qayta tayyorlash institutlari auditoriyasiga mo'ljallangan bo'lib, maktabgacha ta'lim-tarbiyaning nazariy va uslubiy asoslarini o'rganishga qaratilgan.

Ta'lim yo'nalishi: 70110201- Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (maktabgacha ta'lim)

Tuzuvchi muallif:

R.X.Nosirova– ChDPU maktabgacha ta'lim kafedrasida o'qituvchisi p.p.f.d (PhD)

Taqrizchilar:

Z.S.Teshaboyeva – ChDPU maktabgacha ta'lim kafedrasida o'qituvchisi p.p.f.d (PhD)

D.T.Pulatova – Fan va texnologiyalar universiteti maktabgacha va boshlang'ich ta'lim metodikasi kafedrasida mudiri p.p.f.d (PhD), dotsent.

O'quv qo'llanma Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligining 2023 yil 6 noyabrdagi 491-sonli qarori bilan nashrga tavsiya etilgan.

ISBN 978-9910-780-16-5

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA'LIM,
FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
CHIRCHIQ DAVLAT PEDAGOGIKA UNIVERSITETI
AXBOROT RESURSLAR MARKAZI

© Nosirova R.X., 2023

© «City of book», 2023

MUNDARIJA

KIRISH	4
I BOB. O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA MAKTABGACHA TA'LIM TIZIMI VA UNING KONSEPTUAL ASOSLARI	5 -20
§ 1. O'zbekiston Respublikasida maktabgacha ta'lim tizimining isloh qilinishi	5-7
§ 2. O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risidagi qonunining mazmun- mohiyati	7-20
III BOB BO'YICHA XULOSA	
II BOB. MAKTABGACHA TA'LIM TIZIMINING KONSEPTUAL ASOSLARI	21-73
§3. O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish kontsepsiyasi	21-31
§ 4. O'zbekiston Respublikasi davlat maktabgacha ta'lim tashkilotlari to'g'risidagi Nizomi	31-36
§ 5. Maktabgacha ta'lim tashkiloti pedagog xodimlarining lavozim yo'riqnomasi va yuritilish tartibi	37-73
III BOB. MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA TA'LIM-TARBIYANI TASHKIL ETISHGA OID ME'YORIY-HUQUQIY XUJJATLAR VA DASTURLAR BILAN ISHLASH	74-117
§ 6. Maktabgacha ta'lim va tarbiyaning davlat standartini amaliyotga joriy etish texnologiyalari	74-78
§ 7. Ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo'yiladigan davlat talablari.	80-99
§ 8. "Ilk qadam" Davlat o'quv dasturining maqsad vazifalari va asosiy tamoyillari .	100-112
IV BOB. BOLALARNI HUQUQIY TARBIYALASHDA QONUN HUJJATLARIDAN FOYDALANISH	118-162
§ 9. Oilaviy nodavlat maktabgacha maktabgacha ta'lim tashkilotlari hamda oilaviy nodavlat maktabgacha ta'lim tashkilotlari faoliyatining asoslari	118-125 126-131
§10. Bolalarni boshlang'ich ta'limga majburiy bir yillik tayyorlashning mazmuni va mohiyati	133-135
§ 11. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida Kuzatuv kengashining o'rni va yuritilishi	136-163
§ 12. YUNESKO" tashkilotining Bolalar huquqlarini himoya qilish to'g'risidagi konvensiyasi	
MAKTABGACHA TA'LIMDA ME'YORIY ASOSLAR FANI BO'YICHA IZOHLI LUG'AT	164-167
ADABIYOTLAR	168-169

KIRISH

Har bir sohaning jadal rivojlanishi, uning huquqiy bazasining nechog'lik mustahkam va mukammalligi bilan bevosita bog'liq. Shu sababdan ham davlatimizda maktabgacha ta'lim tizimini rivojlantirish va uni yanada takomillashtirishga qaratilgan me'yoriy-huquqiy bazasining konseptual asoslarini yaratishga alohida ahamiyat berilmoqda. O'z navbatida, maktabgacha ta'lim sohasida faoliyat olib borayotgan har bir soha xodimi samarali ish faoliyatini yo'lga qo'yishi uchun davlatimizda sohani yanada rivojlantirish va takomillashtirishga qaratilgan maktabgacha ta'limning konseptual asoslari, me'yoriy-huquqiy hujjatlarning mazmun-mohiyatini yaxshi bilishi lozim.

Shu sababdan ham so'nggi yillarda maktabgacha ta'lim tashkilotlari faoliyatini yanada kengaytirish, ularning moddiy-texnika bazasini mustahkamlash, malakali pedagog kadrlar bilan ta'minlash, bolalarni har tomonlama barkamol etib tarbiyalashga qaratilgan bir qator me'yoriy-huquqiy hujjatlar qabul qilindi. Jumladan, 2019 yil 8 maydagi "O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish kontseptsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PQ-4312-sonli qarori, 2018 yil 30 iyulda "Oilaviy nodavlat maktabgacha ta'lim tashkilotlari hamda Oilaviy nodavlat maktabgacha ta'lim tashkilotlari faoliyati bo'yicha ruxsatnoma berish tartibi to'g'risida" 595-sonli qarori, 2018 yil 22 noyabrda "Maktabgacha ta'lim sohasida davlat-xususiy sheriklik shakllarini yanada kengaytirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 944-son qarori, 2018 yil 8 dekabrda "Bolalarni boshlang'ich ta'limga majburiy bir yillik tayyorlashga bosqichma-bosqich o'tish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 999-son qarori, 2019 yil 13 maydagi "Maktabgacha ta'lim tashkilotlari faoliyatini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 391-sonli qarorlarida maktabgacha ta'lim tashkilotlari faoliyatining huquqiy asoslari yaratildi.

«Maktabgacha ta'limni rivojlantirishning konseptual asoslari» fani maktabgacha ta'lim tashkilotlari faoliyatini tartibga soluvchi va takomillashtirishga qaratilgan huquqiy hujjatlar asosida samarali ish faoliyatini tashkil etish ko'zda tutilgan. Mazkur o'quv qo'llanma maktabgacha ta'lim yo'nalishi tizimida faoliyat ko'rsatayotgan tashkilot rahbarlari, pedagoglar, uslubchilar, oliy ta'lim tashkilotlarining maktabgacha ta'lim magistratura yo'nalishi talabalari uchun ilmiy-uslubiy manba bo'lib xizmat qiladi.

I BOB

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA MAKTABGACHA TA'LIM TIZIMI VA UNING HUQUQIY ASOSLARI

§ 1. O'zbekiston Respublikasida Maktabgacha ta'limi tizimining isloh qilinishi

Mavzu yuzasidan tayanch iboralar: Konstitutsiya, qonun, inson huquqi, farmon, farmoyish, buyruq, me'yoriy-huquqiy hujjat, konstitutsiyaviy huquq.

Bugungi kunda uzluksiz ta'limning birinchi bo'g'ini hisoblangan maktabgacha ta'lim tizimida jadal o'zgarishlar amalga oshirilmoqda. Har bir sohani jadal rivojlanishi sohada yaratilgan huquqiy bazaning mukammalligi bilan bog'liq. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti SH.M.Mirziyoevning 2020 yilning 25 yanvar kuni Oliy Majlisga bildirgan murojaatnomasida: "Maktabgacha ta'limni rivojlantirish borasida boshlagan islohotlarimiz natijasida o'tgan yili 5 ming 722 ta davlat, xususiy, oilaviy bolalar bog'chalari tashkil etildi. SHuning hisobidan farzandlarimizni maktabgacha ta'lim bilan qamrab olish darajasi bir yil davomida 38 foizdan 52 foizga ko'tarildi" - deya e'tirof etdi¹.

Shu sababli, ta'lim sohasidagi davlat siyosati uzluksiz ta'lim tizimi printsipiga asoslanishi, ya'ni, ta'lim bog'chadan boshlanishi va butun umr davom etishi lozim. Rivojlangan mamlakatlarda ta'limning to'liq tsikliga investitsiya kiritish, ya'ni, bola 3 yoshdan 22 yoshgacha bo'lgan davrda uning tarbiyasiga sarmoya sarflashga katta e'tibor beriladi. Chunki ana shu sarmoya jamiyatga 15-17 barobar miqdorda foyda keltiradi. Bizda bu ko'rsatkich atigi 4 barobarni tashkil etadi. Binobarin, inson kapitaliga e'tiborni kuchaytirishimiz shart..

Davlatimizda maktabgacha ta'lim sohasini isloh qilish bo'yicha qisqa davr ichida huquqiy baza yaratilib, sohaning rivojlanishiga shart-sharoitlar hamda barkamol avlodni tarbiyalash uchun, eng avvalo, qulay tashkiliy-huquqiy sharoitlar yaratildi.

Me'yoriy-huquqiy hujjat deb me'yoriy hujjatlar to'g'risidagi Qonunga muvofiq qabul qilingan, umummajburiy davlat ko'rsatmalari sifatida huquqiy normalarni belgilashga, o'zgartirishga yoki bekor qilishga qaratilgan rasmiy hujjatga aytiladi. O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining palatalari, O'zbekiston Respublikasining Prezidenti, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi, vazirliklar, davlat qo'mitalari va idoralar, mahalliy davlat hokimiyati organlari me'yoriy-huquqiy hujjatlar qabul qilish huquqiga ega bo'lgan organlar yoki mansabdor shaxslar hisoblanadi. Me'yoriy-huquqiy hujjatlarning turlariga quyidagilar kiradi:

1. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi;
2. O'zbekiston Respublikasining qonunlari;
3. O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi palatalarining qarorlari;
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmonlari, qarorlari va farmoyishlari;

¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidenti SH.M.Mirziyoevning 2020 yil uchun mo'ljallangan eng muhim ustuvor vazifalar haqidagi Oliy Majlisga Murojaatnomasi. - Toshkent, 2020 yil, 25 yanvar

5. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarorlari;
6. Vazirliklar, davlat qo'mitalari va idoralarning buyruqlari hamda qarorlari;
7. Mahalliy davlat hokimiyati organlarining qarorlari.

Me'yoriy-huquqiy hujjatlar qonun hujjatlaridir va ular O'zbekiston Respublikasining qonun hujjatlari majmuini tashkil qiladi.

Turli me'yoriy - huquqiy hujjatlarning yuridik kuchi bo'yicha o'zaro nisbati O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasiga, me'yoriy-huquqiy hujjatlarni qabul qilgan organlarning vakolatiga va maqomiga, ushbu hujjatlarning turlariga, shuningdek, me'yoriy-huquqiy hujjat qabul qilingan sanaga muvofiq belgilanadi.

Me'yoriy - huquqiy hujjat o'ziga nisbatan yuqori yuridik kuchga ega bo'lgan me'yoriy - huquqiy hujjatlarga muvofiq bo'lishi shart.

Me'yoriy - huquqiy hujjatlar o'rtasida tafovut bo'lgan taqdirda, yuqori yuridik kuchga ega bo'lgan me'yoriy - huquqiy hujjat qo'llaniladi.

Teng yuridik kuchga ega bo'lgan me'yoriy - huquqiy hujjatlar o'rtasida tafovut bo'lgan taqdirda, keyinroq qabul qilingan hujjat qoidalarini amal qiladi.

Agar me'yoriy - huquqiy hujjatni qabul qilgan vazirlikning, davlat qo'mitasining yoki idoraning ijtimoiy munosabatlarning muayyan sohasini huquqiy jihatdan tartibga solish uchun maxsus vakolati bo'lsa, ushbu organ qabul qilgan hujjat bir xil darajadagi boshqa vazirlik, davlat qo'mitasi yoki idora tomonidan qabul qilingan me'yoriy - huquqiy hujjatga nisbatan yuqori yuridik kuchga ega bo'ladi.

Maktabgacha ta'lim va tarbiya tizimi

Maktabgacha ta'lim va tarbiya tizimi quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- maktabgacha ta'lim tashkilotlari;
- ta'lim berishning muqobil shakllari;
- maktabgacha ta'lim va tarbiya sohasida faoliyatni amalga oshiruvchi ilmiy-tadqiqot tashkilotlari va ta'lim tashkilotlari;
- maktabgacha ta'lim va tarbiya sohasidagi davlat boshqaruvi organlari, shuningdek ularning tasarrufidagi tashkilotlar.

Maktabgacha ta'lim tashkilotining maqomi

Maktabgacha ta'lim tashkiloti davlat va nodavlat tashkiloti bo'lishi mumkin.

Nodavlat maktabgacha ta'lim tashkilotlari davlat-xususiy sheriklik shartlari asosida ham tashkil etilishi mumkin.

Maktabgacha ta'lim tashkilotida siyosiy partiyalar va diniy tashkilotlarning tashkiliy tuzilmalari tashkil etilishiga hamda faoliyat yuritilishiga yo'l qo'yilmaydi.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarining turlari

- Maktabgacha ta'lim tashkilotlari quyidagi turlar bo'yicha tashkil etiladi: umumiy turdagi maktabgacha ta'lim tashkiloti;
- ko'p tarmoqli ixtisoslashtirilgan maktabgacha ta'lim tashkiloti;
- inklyuziv guruhlariga ega maktabgacha ta'lim tashkiloti;
- qo'shma turdagi maktabgacha ta'lim tashkiloti.

Umumiy turdagi maktabgacha ta'lim tashkilotining umumiy rivojlantirish yo'nalishidagi guruhlarida maktabgacha ta'lim va tarbiyaning davlat ta'lim dasturi amalga oshirilishi ta'minlanadi.

Ko'p tarmoqli ixtisoslashtirilgan maktabgacha ta'lim tashkilotida rivojlanishida jismoniy yoki ruhiy nuqsonlari bo'lgan bolalar uchun maktabgacha ta'lim va tarbiyaning davlat ta'lim dasturi amalga oshirilishi ta'minlanadi.

Inklyuziv guruhlariga ega maktabgacha ta'lim tashkilotida bolalarning alohida ta'lim olish ehtiyojlari va individual imkoniyatlarini hisobga olgan holda, ularni sog'lom muhitga uyg'unlashtirish orqali ta'lim va tarbiya olishi uchun teng imkoniyatlar ta'minlanadi.

Qo'shma turdagi maktabgacha ta'lim tashkilotida rivojlanishida jismoniy yoki ruhiy nuqsonlari bo'lgan bolalarning va rivojlanishida nuqsonlari bo'lmagan bolalarning bitta tashkilotda alohida guruhlarda, shuningdek inklyuziv guruhlarda birgalikda o'qishini hamda tarbiyalanishini tashkil etishga qaratilgan maktabgacha ta'lim va tarbiyaning davlat ta'lim dasturi amalga oshirilishi ta'minlanadi.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlari qonun hujjatlariga muvofiq boshqa turlarda ham tashkil etilishi mumkin.

§ 2. O'zbekiston Respublikasining maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida Qonuni.

O'zbekiston Respublikasining Prezidentining 2019 yil 16 dekabrda O'RQ-595-son "Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risidagi qonun" tasdiqlangan. Qonunchilik palatasi tomonidan 2019 yil 22 oktyabrda qabul qilingan. Senat tomonidan 2019 yil 14 dekabrda ma'qullangan.

Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risidagi qonun 11 –bob, 58 -moddadan iborat.

1-bob. Umumiy qoidalar (1-6 moddalar)

2-bob. Maktabgacha ta'lim va tarbiya sohasini tartibga solish (7-14 moddalar)

3-bob. Maktabgacha ta'lim va tarbiya tizimi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarining turlari (15-17 moddalar)

4-bob. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarining faoliyatini tashkil etish

5-bob. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ta'lim-tarbiya jarayonini tashkil etish (18-27 moddalar)

6-bob. Maktabgacha bo'lgan yosh davrlari. Bolalarni maktabgacha ta'lim tashkilotlariga qabul qilish va ulardan chiqarish (28-31 moddalar)

7-bob. Maktabgacha ta'lim tashkilotlaridagi ta'lim-tarbiya jarayoni ishtirokchilari, ularning huquq va majburiyatlari (32-35 moddalar)

8-bob. Maktabgacha bo'lgan yoshdagi bolalarni ijtimoiy himoya qilish (36-44 moddalar)

9-bob. Maktabgacha ta'lim tashkilotini boshqarish va uning faoliyatini tashkil etish tartibi (48-51 moddalar)

10-bob. Maktabgacha ta'lim va tarbiya tizimining ilmiy-uslubiy ta'minoti. Maktabgacha ta'lim va tarbiya tizimini ilmiy-uslubiy jihatdan ta'minlash vazifalari (52-53 moddalar)